

Egy ókortörténész emlékezete

Orpheusz búcsúzik. Tanulmányok Sarkady János emlékére. Szerkesztette Fehér Bence és Könczöl Miklós. Károli Egyetemi Kiadó, Budapest, 2007. 416 oldal

A külsejében is impozáns, gazdag tartalmú kötet három részre tagolódik. Az elején a volt tanítvány és kolléga, Nemes Zoltán, valamint az egykori hallgató- és Eötvös-kollégiumi társ, majd oktató- és – mondhatni – harcostárs, Ritoók Zsigmond személyes hangú visszaemlékezése olvasható, a kötetet pedig Sarkady János diákkori levelei zárják. Ez a két rész foglalja keretbe a kiadvány zömét kitevő mintegy harminc tanulmányt és az elhunyt tudós műveinek bibliográfiáját.

A debreceni tanítvány, Nemes Zoltán visszaemlékezésében tudatosan vállalta a szubjektivitást: Sarkadyt mint embert és mint pedagógust egyaránt kiegyensúlyozottnak, jóindulatúnak, segítőkésznek és megértőnek, de erkölcsi tekintetben igényesnek mutatja be, aki a jellemtelenséggel szemben kérlelhetetlenül szigorú. Alapjában véve derűs természetű volt, szerette a természetet, a virágokat – az őt ért méltánytalanságok viszont gyanakvóvá tették, s a leselkedő veszélyek elől inkább óvatosan kitért; igaz emberségén azonban a nehéz körülmények sem változtattak. Ehhez a részhez egy kisebb korrekciót kell fűznünk: tanárként már a budapesti egyetemen is megismerhették a hallgatók, amikor még egészen fiatalon a Szabó Árpád előadásaihoz kapcsolódó három szeminárium egyikét vezette az ötvenes évek elején.

Ritoók Zsigmond áttekinti Sarkady János egész pályafutását, a hangsúlyt a tudományos tevékenységre, a kutatási eredmények méltatására helyezve. Vácsolja, hogy a szenvedélyes olvasással megszerzett széleskörű tájékozottsága, kritikai érzéke és főleg a

problémák megoldására koncentráló módszere révén hogyan vált Attika korai történetének elismert kutatójává. Megtudjuk, hogy Sarkady felismerte az aiszóposzi állatmese egykori társadalmi mondanivalóját, s hogy Arisztotelész Athéni államának magyar fordításához írt kommentárjában a drakóni alkotmány hitelességéről tett megállapításai nagy jelentőségűek. Nem hallgatja el az áttekintés Sarkady felkészültségének talán egyetlen gyenge pontját, tudniillik azt, hogy hatalmas idegennyelv-tudása ellenére hiányzott az aktív beszédképessége, s ez akadályozta a nemzetközi fórumokon való szereplésben. Méltán tekinthető úttörő jelentőségű tudományos tettnek a mykénéi kor társadalmának tekintélyektől és a hivatalos felfogástól eltérő elemzése, ami „a sztálini leegyszerűsítés cáfolata volt”. Megítélésünk szerint ennek a munkájának is szerepe lehetett abban, hogy 1956 után a BTK forradalmi bizottságában vállalt jelentéktelen, passzív tagsága miatt eltávolították az egyetemről, és éveken át csak vidéki gimnáziumokban taníthatott. Sarkady tudományos buzgalmát azonban a méltatlan bánásmód sem törte meg: kutatott, publikált, és ennek eredményeként került ismét oktatói státusba a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, először a Klasszika-filológiai Tanszék adjunktusaként, majd mint az Ókortörténeti Tanszék docense, utóbb tanszékvezetője. Nemzetközi tudományos érdeklődésre és elismerésre először a görög ünnepekre és a naptárrendszerekre vonatkozó írásai vezettek, amelyekben kimutatta, hogy ezekből az adatokból az egyes görög törzsek történetére és egymáshoz való viszonyukra nézve is fontos következtetések vonhatók le. Ritoók áttekintése életrajzi adatok regisztrálásával indul, tartózkodó hangja azonban fokozatosan felmelegszik,

és az elhunyt társ iránti szeretetéről, megbecsüléséről vall.

A két személyes visszaemlékezést a kötet zömét kitevő, az elhunyt emléke előtt tisztelgő tanulmányok követik a szerzők nevének betűrendes sorrendjében. Ezeket az írásokat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért igyekszünk tematikusan csoportosítva bemutatni. Nagy részük a görög történelem és irodalom témakörébe tartozik, és igen sokszínű a hazai provinciális régészet, elsősorban a Pannónia történetére vonatkozó anyag.

Az ókori görögség történetével foglalkozó tanulmányok sorát időrend szerint Tegye Imrének, a mykénéi kor jeles szakértőjének a szótagírási lineáris B táblák anyagából választott témája nyitja meg. Az „E-QE-TA” című írás a pyloszi és a knoszszosi táblákon egyaránt előforduló tisztviselők mibenlétét, katonai, illetve gazdasági feladatkörét, azaz a pyloszi állam és Kréta területén talált dokumentumok tanúságait elemzi. Módszeres, lépésről lépésre haladó megállapításai során rámutat a bizonytalanságokra, a további tisztázásra váró kérdésekre. E szövegek alapján óvatos történeti következtetéseket is megfogalmaz.

Németh György „A spártai fémkereskedelem kérdéséhez” című tanulmányában Moses I. Finley-vel szemben kimutatja, hogy a spártai hadsereg fegyverzetét az állam területén belül, zömmel a *perioikoszok* műhelyeiben készítették. A hadizsákmány egy részét másodlagosan csak a fegyverzet kiegészítésére fordították. A családon belül apáról fiúra szálló védőfegyvereket (mellvért, sisak, pajzs, lábvért) helyi mesterek alakították az örökös méreteire. Ez is hazai kovácsok meglétére utaló bizonyíték, akiknek az említésével az írott forrásokban sűrűn találkozni. A hoplita hadsereg fegyverzete igen fémgényes volt: tízezer fős sereg esetén csak a pajzsok mintegy negyven tonnáat tettek ki, s akkor még nem volt szó a sisakok, lábvérték, a támadó fegyverek bronzanyagáról. A szükséges rozet és önt importból kellett fedezniük – ez a távolsági kereskedelem meglétét bizonyítja.

Töttössy Csaba egy előítéletekkel terhelt problémához nyúl. Ezúttal a latin és szanszkrit nyelv kiváló kutatója és tanítója is görög történeti tárgyat választott elhunyt egykori görög szakos évfolyamtársa emlékére. „Themistoklés és Athén” című tanulmányában alapos forráselemzéssel, a szakirodalom kritikai kezelésével ábrázolja a szalamiszi győző változatos életútját. Azét a Themistoklését, aki messze tekintő intézkedéseivel megteremtette Athén tengeri nagyhatalmát, ezzel és furfangos cseleivel megvédte poliszát a perzsáktól. Majd makacs szorgalmazásával elérte az athéni városfalak és a kikötő felépítését, így megvédte már Spártával szemben is, és megalapozta Athén későbbi kulturális felvirágzását. Mindezek után a spártai támogatással és választási csalással újra hatalomra került arisztokrata vezetők ármánya elől el kellett menekülnie korábban megmentett hazájából. Töttössy az általa legnagyobb athéni államférfinak ábrázolt politikus életútjának áttekintését a hagyományos felfogással szemben több kritikus észrevétellel korrigálja. Végetetül az utókor megítélését vizsgálva a nagy tragikusok, elsősorban Sophoklés darabjaiban elemez ki (irodalmároknak is becsületére váló elmélyültséggel) finom utalásokat, párhuzamokat Themistoklés sorsára vonatkozóan.

Kertész István „*The Brothers from Argos and Melancomas of Caria*” című tanulmányában Dion Khrystostomos 28. beszédéből indul ki, amelyben Kleobisnak és Bitonnak, Kydippé, Héra argoszi papnője fiainak történetét meséli el, visszanyúlva Szolón és Kroiszosz Hérodotosz által megírt fiktív beszélgetésére. Itt Szolón azt mondja, hogy senkit sem lehet boldognak tekinteni a halála előtt. Példaként hozza fel, hogy e testvéreket az istennő anyjuk iránti szeretetük jutalmaként az ünnepe utáni éjszakán boldog halálban részesítette. A párhuzamba állított másik történet a káriai Melankomasról, a rövid pályafutása során veretlen bokszolóról, pythói győztesről szól, aki győzelmeit ügyes védekező technikájának és kivételes testi adottságainak: hatalmas ter-

metének, hosszú karjainak köszönhető. Az ökölvívót sikerei csúcán érte a hirtelen halál: Neapolisban, a Sebastára készülve edzés közben vagy a verseny után elvesztette eszméletét, és többet nem is tért magához. Halálát vagy szívroham, vagy agyvérzés okozta; Kertész szerint az utóbbi.

Hegy Dolores „*Der Persische Golf in der hellenistischen Zeit*” című tanulmányában Arrianos közlését veszi alapul, amely szerint az Euphratész torkolatától százhusz stadion távolságra két sziget volt a tengerben. Az egyiket Alexandrosz rendelkezésére Ikarosznak nevezték el, a másik neve Tylosz volt. Ezen találtak egy eredetileg valamilyen természetistennőnek, a görögök által Artemisszel azonosított alaknak állított templomot. Arrianos korábban mesének tartott elbeszélését igazolta egy 1956-ban talált görög nyelvű felirat, amelyet Kuvaittól tizenhárom kilométernyire délre, Failaka szigetén szántás közben fordított ki a földből az ekevas. Az ezt követően rendszeresen folytatott ásások során további görög felirat és kerámiatöredékek, templomépület-maradványok kerültek elő. Egy Kr. e. 203-ra datálható csonka felirat alapján betekintést nyerhetünk az egykori Seleukida közigazgatási rendszerbe. A közelben épült Gerrha városa idővel fontos kereskedelmi központtá vált, innen továbbították a keleti árukat, például a füstölőszereket a Földközi-tenger felé.

A görög irodalmi témájú dolgozatok körében a legkorábbi tárgyú Könczöl Miklós Παλαιά τε και καινά című írása. Előadja, hogy Hérodotos több olyan esetet mesél el, amelyben a tárgyaló vagy vitatkozó felek igen régi vagy későbbi történeti példát, szöveghelyet hoznak fel érvként álláspontjuk alátámasztására, igényük igazolására. Ez történik a görögök követútja során, amikor segítséget kértek a Xerxes vezette perzsa hadak elleni védekezéshez. A syrakusai tyrannos és a spártai Syagros heves szópárbajában mindkét fél az Ilias egy helyére (7, 125) hivatkozik a görög sereg fővezérének kérdésében (Hér. 7,147-). Hérodotos

egy másik helye (9,26-) Athén és Tegea versengését mutatja be a plataiai csata előtt, hogy a görögök Spárta által vezérelt csapatai mellett ki vezesse a hadak másik felét. A tegeaiak kissé ügyetlenül érvelve érdemiül hozzák fel a Hérakleidák elűzését, nyilvánvalóan sértve ezzel Spárta érzékenységét. Az athéniak viszont ügyesen kiemelik, hogy a hazatérő Hérakleidákat éppen ők támogatták. Ezzel fölöslegessé vált a vita folytatása: az athéniak nyugodtak lehettek afelől, hogy a spártaiak döntése számukra lesz kedvező. Mégis szemmel láthatóan igyekeznek sorra megcáfolni, ellensúlyozni a tegeaiak érveit. Az agón jellegű vitában mindkét fél elveti a súlykot, elhallgat vagy ferdit.

Szepessy Tibor kedvenc és legsikeresebb kutatási területéről, a görög regényirodalom köréből választotta a témát „*Aischinés levelei és a 'levélregény'*” című tanulmányához. A szöveghagyomány az aischinési *corpus*ban a szónok három beszéde mellett tizenkét apokrif levelet is fenntartott. Ezek az Athénból Rhodoszra menekülő politikus szónok megérkezésétől haláláig kísérik végig viszontagságos, fordulatos sorsát. A levelek sorozata láthatóan megkonstruált szerkezetben, regényszerűen kerekíti ki a történetet. Az ismeretlen szerzőjű fiktív levelek a római császárkor első századaiban megjelenő úgynevezett atticista reneszánsz ízlésvilágában keletkezettek. Műfajilag a levélregények sorába tehető, ennek mibenléte, jellemző vonásai azonban vitatottak a kutatók körében. Fejtegetéseikhez kapcsolva Szepessy közli a tizenkét levél fordítását is.

A római kultúra területén Havas László „*Egy Caesarnek szóló 'fejedelemtükör'*” a Kr. e. 40-es évek elejéről” című tanulmányában a negyvenes évek politikai küzdelmeinek, elméleti csatározásainak világába vezeti az olvasót. Kiindulásul a dél-itáliai görög filozófusnak, Philodémosnak a herculaneumi papiruszok között töredékesen fennmaradt *Peri basileias* című értekezése szolgál. A szerző ebben a homérosi példák alapján rajzolja meg a jó király képét. Munkáját L. Calpurnius Pisonak (cos. 58) aján-

lotta. Piso Caesar apósa volt, lánya, Calpurnia volt Caesar felesége. Innen adódik a feltevés, hogy Philodémos Pisonak a közvetítésével igyekezett továbbítani tanácsait az egyeduralkodói helyzetben levő Caesarnak, tekintve azonban, hogy a görög filozófus mégiscsak kívül állt a római belpolitikán, talán inkább valami más úton. A filozófus gondolatai, megállapításai szembeszíthetők Caesar intézkedéseivel, szándékaival. Ez a későbbiekben „királytükör”-nek (*speculum regis*) nevezett műfaj e korban emelkedett jelentőségre. Témakörébe tartozott emberi személyeknek – esetleg már életükben – istenné avatása, istenként való tisztelete. Kapcsolódik ehhez a problémakörhöz Cicero *De natura deorum* című traktátusa. Havas számos érdekes gondolatot vet fel, fontos összefüggésekre hívja fel a figyelmet a nemrégiben saját fordításában magyarul megjelent cicerói művel kapcsolatban. A tanulmány elején Havas felidézi nemrég elhunyt tanárának, majd tanszékvezetőjének emlékét, az írást pedig egy hatoldalas annotált bibliográfia zárja, amelyben a szerző a tőle megszokott alapos tájékozottsággal gyűjti egybe az előzőekben említett problémákra vonatkozó szakirodalmat.

Liviusnak a Caesar korát, tevékenységét tárgyaló (103–116) könyvei elvesztek. A művét felhasználó történeti források (Eutropius, Orosius, a periokhák) alapján nem állapítható meg a történetírónak Caesarról alkotott véleménye. Takács Levente „*Livius és Caesar*” című dolgozatában egyfelől regisztrálja a *commentarii* Liviusra gyakorolt hatását, főleg hadügyekben, csataleírásoknál, a karizmatikus hadvezérnek a harctéren való megjelenése varázslatos erejében. Különösen Livius 6. könyvében érzékelhetők a párhuzamok Camillusnak a Caesaréhoz hasonló viselkedésében, mint például a néptribunusokkal való ellentét, a triumphuson használt négy-négy fehér ló, a diadalmeneteknek a megismétlése, s hogy pályafutásuk vége száműzetés, illetve orgyilkosság. Egyes Camillusról olvasható elemek egyaránt vonatkoztathatók Caesarra és Augustusra is.

Darab Ágnesnek „*A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete. Antik művészetek anekdotái*” című, a tartalmát részletesen megjelölő munkáját azért soroljuk a római irodalom keretébe, mert az anyagát zömében annak az idősebb Pliniusnak a művéből merítette, akinek a témába vágó öt könyvét ő maga és Gesztelyi Tamás fordították magyarra. Az anekdoták a mesterek méltatlan helyzetéről és teljesítményük csekély megbecsüléséről vallanak, amiben csak az 5. század vége felé történik kedvező fordulat. Maguk a művészek versengenek egymással a felhasznált anyag, a témák megválasztásában, a művészi virtuozitásban, de egymás iránti segítőkészségük, műveik kölcsönös megítélése korrektebb, mint a laikus ítélezőké.

Adamik Tamás „*Tertullianus a lélek rézszeiről (De anima 16,1-2)*” című tanulmányában a kevésbé ismert és kutatott mű azon fejezetét elemzi, amelyben az egyházatya Platónnak azt a megállapítását tárgyalja, amellyel az emberi lelket két részre: racionálisra és irracionálisra osztja. Ezt elfogadja, azzal azonban nem ért egyet, hogy mindkét rész a természetből fakadna. Szerinte csak a racionális rész természetes, Istentől származó, az irracionális pedig Ádámnak a sátán sugallatára bekövetkezett bűnbeesése révén került a lélekbe. Mindazonáltal úgy látja, hogy a lélek egyes irracionális elemei (a vágyakozás, az indulat) is kerülhetnek az isteni racionalitás befolyása alá, amennyiben jóra irányuló ésszerű kívánságok. A megállapítások értelmezését helyenként a szöveghagyományozás eltérései nehezítik.

Az irodalmár Bodnár György, az egykori karcagi gimnáziumi osztálytárs Thomas Mann mítoszértelmezésének elemzése után szerteágazó fejtegetései tanulságát így összegzi: „A mítosz ... a vallás és az irodalom egyik közös nevezője.” (*Mítosz és irodalom*)

Sz. Jónás Iona a kötet szerzői közül a legrégebbi tanítványa az akkor pályakezdő Sarkadynak még a budapesti egyetemen.

„Aiszóposz meséi a kora középkori kolostori nevelésben” címen egykori tanára kedvelt görög auctorának utókorával foglalkozik. A kolostori szabályzatok előírták a szerzeteseknek a latin nyelv használatát beszélgetéseikben. A latin nyelvi képzés érdekében a 8. századtól kezdve különböző latin szerzőktől, például Senecától vett, részben átalakított szentencia- és mesegyűjteményeket készítettek tudós klerikusok. Az antik szerzők között különös jelentősége volt a latin nyelvre lefordított állatmeséknek, így az 5. századi Avianus aiszóposzi mesegyűjteményének. Ezek a mesék a szerzetesek lelki életére alkalmazható intelmeket, példákat, az ítélőképességüket erősítő tanulságos elbeszéléseket tartalmaztak. Közülük nem egy vigaszt nyújthatott az ezredforduló körüli korszak viszontagságai közepette. E szöveggyűjtemények, tankönyvek a forrás-idézetekkel alaposan dokumentálva példázák az aiszóposzi mesék sokoldalú hatását, amely kiterjedt a kolostorok falain kívülre, a laikus társadalom körére is.

Sarkady értékes forrásgyűjteményt állított össze az ókori Görögország gazdasági életéről az Európai Antológia sorozatban. Volt debreceni kollégája, ifj. Barta János „Mintakép vagy akadály? Észrevételek az ókori mezőgazdasági szakírók középkori és kora újkori megítéléséről” című terjedelmes tanulmányában az antik nézeteket elsősorban Cato, Varro, Columella és mellesleg Palladius alapján tekinti át. Úgy tűnik, hogy Columella új magyar fordítását és annak utószavát már nem volt módja használni. Maga az áttekintés általában elfogadható, bár nem mentes némi önellentmondástól, s nem is mindig pontos. Tanulságos viszont a felismerés, hogy a középkorban jellemzően az antik agrárszakírók ismeretének hiánya okozott hátrányt, az újkor felé viszont éppen ezek közléseinek, tanácsainak a megváltozott körülmények figyelembevételével nélküli felhasználása.

A fiatalabb kolléga, Gesztelyi Tamás „Antik pecsétek újrafelhasználása” című, szemléletesen illusztrált fejtegetései során

példákat mutat be a pecsétekben használt antik gemmák eredeti ábrázolásainak a Kr. u. 3. századtól kezdődő keresztény értelmezésére. A jelenség megfigyelhető nemcsak egyházi területen, hanem világi vonatkozásban is, például családi címerek ábrázolásainak értelmezésekor, illetve ezek módosításaként is.

Pannónia-kutatásunk képviselői is változatos tárgyú közleményekkel rótták le tiszteletüket az elhunyt emléke előtt.

Lőrincz Barnabás „Császári téglavető termékei Pannóniában” című dolgozatában – Mócsy András elgondolását igazolva – kimutatja, hogy a Pannónia (Siscia, Arrabona, Sopianae) területén talált császári bélyeges téglák nem a tartomány területén készültek, hanem az észak-itáliai császári téglavető műhelyek termékei voltak, és nagyobb építkezésekre szánt császári adományozás révén kerültek lefölyhelyükre.

Kovács Péter „Caracalla pannoniai látogatása az antik források alapján” című tanulmányában a történetírói és feliratos forrásanyag alapján tekinti át a tartomány 211–217 közötti történetét. Összegezésként megállapítja, hogy a császár 213 őszén a Nikodémia felé vezető útja során áthaladt Pannónián. Útját a Dacia körüli helyzet rendezése érdekében szakította meg Sirmiumban.

Kovács Péter Prohászka Péterrel együtt kísérletet tett két 1870-ben előkerült, majd ismét elveszett, Sirmiumból származó görög felirat rekonstrukciójára és értelmezésére Fr. Kennernek egy időközben megszünt sorozat számára készített leírása alapján. A rendkívül kis számú görög feliratok a 4. század folyamán a tartományba keletről érkező idegenektől származhattak.

Fehér Bence „New Faith – New Ideas – New Words – New Language? The Parlance of Christianity in Pannonia” cím alatt a pannoniai korai keresztények szóhasználatát vizsgálja részint a 3. századi Victorinus-corpus, részint a 4. században keletkezett feliratok alapján. Megállapítja, hogy bár a birodalomban a kereszténységet eleinte

görögül beszélők terjesztették, a pannóniai keresztények nyelvhasználata tiszta köznyelvi latinnak tűnik, amelyre csak kevésbé hatott a bibliafordítások sajátosan újszerű kifejezőmódja, s az nem mutat világos elhatárolódást a mindennapok pogány beszédmódjától.

Az egykori Sáros vármegye Abos nevű településén (a mai szlovákiai Obišovicén) találtak két bronz kocsikereket, amelyek leírását először az Országos Széchényi Könyvtár Fejérváry Gábor-féle gyűjteményében találjuk meg 1847-ből. Visy Zsolt „*A Pair of Late-Bronze Age Chariot Wheels in the Fejérváry Collection*” című tanulmányában ezeknek a történetét tekinti át, és régészeti párhuzamaikat keresi.

A megszábotott terjedelem nem teszi lehetővé, hogy az összes tisztelgő közleményt ismertessük, ezért be kell érniünk néhány tematikusan sem mindig besorolható munka esetében a pusztá adatszzerű regisztrálással: T. Bíró Mária: *A hyperboreusoktól Délosig*; Bolyki János: *József és Aszeneth: minta (tűposz) a pátriárkák történetének novellisztikus feldolgozására*; Fabinyi Tibor: *Tyconius hermeneutikája és ekkléziológiája*; Kőszeghy Miklós: *Góliát osztrakonja Gátból?*; Sárközy Miklós: *Királyi vadászat – királyi trónbitorlás I. Egy vándormotívum óperzsa korra vonatkozó antik forrásokban*; Szlávik Gábor: *Antea, alii, futuri principes – A császárok és a császárság az ifjabb Plinius Panegyricusának ábrázolásában*. (Első rész: a Iulius-Claudiusok, Galba és az első két Flavius-uralkodó); Tóth Anna: *Februarius kiűzése – egy új késő antik ünnep*.

A szakma tisztelgő megnyilvánulásait magának az elhunytak posztumusz műve zárja. Sarkady János ezzel az orphikusokról írott kis terjedelmű munkájával búcsúzott tőlünk.

A tőle megszokott tudós objektivitással közli a görög szellemi elit több képviselőjének (mint Platón, Euripidész, Theophrastos és Plutarchos) elutasító, olykor gúnyos megnyilvánulásait a számukra idegen szellemiségről, híveiknek, térítőiknek kirívó vi-

selkedéséről. Ám a szélesebb közvélemény is idegenkedéssel fogadta fura külsőségekben is megnyilvánuló életfelfogásukat, szektaszerűen elkülönülő közösségeiket s főleg a hagyományos vallási szokásoktól eltérő, babonásnak tűnő szertartásaikat. A „*relata refero*” nyugalmával tárja elénk a történeteket, s a külsőségek sallangjai mögött keresi a szellemi lényeket, meglátja a „balsorsa minden nyúgá” elől menekülő, olykor tévelygő embert, és szinte látjuk jellemző, enyhén ironikus bölcs mosolyát, mert ő megérteni akart, nem ítélni, és főleg nem ridegen elítélni.

Ehhez az utolsó íráshoz már nem készültek lábjegyzetek, még címet sem a szerző adott neki, így akár „befejezetlen szimfóniának” is tekinthetjük. De e mögött is egy munkáját, tanítványait szerető, választott tudománya szelleméhez mindvégig hű, igaz ember áll.

Sarkady gazdag tudományos tevékenységét Nemes Zoltán hatalmas anyaggyűjtés alapján mutatja be („*Sarkady János szakirodalmi munkássága*” 345–376). Anyagát nem időrendben állította össze, hanem a publikációk jellege, megjelenési helye, műfaja stb. szerint felosztott tizenkét részben. A célkitűzés elvben helyes, a megoldás azonban olykor következtelen, aránytalan. Egy újabb kiadásban jobb lenne a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően első helyre állítani az önálló köteteket. A több szerzős kiadványoknál lapszám és fejezet-cím(ek) megadásával fel kellene tüntetni, hogy mi bennük Sarkady része stb. A forrásszemelvények fordításánál ellenkező hibába esik: itt túlzottan nagy terjedelmet foglalnak el a felesleges részletezések, megnehezítve a tartalmas életműről való reális képalkotást.

A kötet különleges érdekessége az utolsó közel ötven oldalon Sarkadynak karcagi gimnáziumi diáktársához és barátjához, Tőkés László Sándorhoz írt leveleinek gyűjteménye, amelyekből spontán őszinteséggel tárul fel a leendő tudós ifjúkora. Közléseiben, vallomásaiban megmutatkozik a fiatal-

ember sokrétű humán érdeklődése, olykor szinte türelmetlen tudásvágya, ugyanakkor az életkorához és korabeli lehetőségeihez mérve meglepően alapos műveltsége, élénk kritikai hajlandósága. Kitűnik az antik görög szellem, irodalom, különösen Homérosz és a tragikusok iránti lelkes rajongása, ami egész életére meghatározó és jellemző volt. A levelekben szereplő személyek közül kiemelkedő jelentősége van a pártfogónak és példaképnek, a fiatal Szabó Árpád professzornak, akit ugyan őszintén tisztel, mégis megenged magának néhány ironikus megjegyzést a mester modoráról, magatartásáról. A zaklatott kor, a külvilág jelenségeiről a rá később is jellemző tartózkodással nyilatkozik meg, ám minden fegyelmezettsége ellenére olykor előtör a jogos felháborodás.

Mindent összevéve a levelek a tudós személyiségének megismeréséhez nyújtott adataik és irodalomtörténeti értékük mellett becses kortörténeti dokumentumok is. S ezért külön köszönet illeti a hűséges barátot, Tőkés Lacit, hogy őrizte és több mint fél évszázadon át megőrizte ezt a kincset.

Az utolsó levél 1948. június 15-ről datálódik. E sorok írójának – aki Sarkadynak

mindössze másfél hónappal idősebb kor-, hallgató- és tanártársa volt, majd elődje a debreceni egyetem Ókortörténeti Tanszékének vezetőjeként – a jelzett dátumot követően közel hatvan évvel később volt utoljára alkalma találkozni és beszélni vele. János láthatóan gyengélkedett, fáradt volt, a szokásosnál is zárkózottabb és szűkszavúbb. Pedig korábban, a néhai jó Horváth István Károly körül csoportosuló barátok és kollégák között milyen jókat beszélgettünk. A kis csoport a korszakot iróniával szemlélve „Szubjektív Materialista Kör” néven aposztrofálta magát, és alkalmi szümpozionjait a legendás „Százéves” vendéglő és étterem kerthelyiségében vagy a szemközt tornyosuló Bölcsészkar épületének Ókortörténeti Tanszéke tanári szobájában tartotta. Azóta, Pista Karcsit követve a barátok zöme eltávozott körünkből, megelőzve Jánost is. Ma már csak ketten maradtunk, várva a legközelebbi, immár elysiumi találkozást, ketten: Szepessy Tibor és magam,

MARÓTI EGON